

**TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA IJODIY PEDAGOGIKA: DARS
JARAYONIDA TANQIDIY FIKRLASH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH VA
RIVOJLANTIRISH USULLARI VA STRATEGIYALARI.**

Xonkeldiyeva Gulandon ¹

¹ *Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari agentligi tizimidagi
Abdulla Oripov nomidagi ijod maktabi rus tili fani o'qituvchisi
gulandom1126@gmail.com*

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 29.03.2025

Revised: 30.03.2025

Accepted: 31.03.2025

KALIT SO'ZLAR:

*tanqidiy fikrlash,
pedagogik metodlar,
muhokamalar, debatlar,
ta'limni hayot bilan
bog'lash, mustaqillikni
rivojlantirish, ma'naviy
tarbiya, innovatsion
metodlar, tahlil, ijodiy
yondashuv, ta'lim
jarayoni.*

*maqola ta'lim jarayonida o'quvchilarning aqliy
faolligini faollashtirishga qaratilgan turli pedagogik
metodlarni qo'llash orqali tanqidiy fikrlashni
rivojlantirishga bag'ishlangan. Savollar berish
usuli, muhokama va debatlar tashkil etish hamda
«case-study» metodidan foydalanish kabi asosiy
yondashuvlar ko'rib chiqilgan. Innovatsion metodlar
va strategiyalarni joriy etishning ahamiyati
ta'kidlangan, chunki ular talabalarda tahlil qilish,
argumentatsiya qilish va turli hayotiy vaziyatlarda
asosli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini
rivojlantiradi.*

KIRISH. Ijodiy pedagogika: ta'lim jarayonida zamonaviy yondashuv - bu pedagogika fanining sohasidir, u o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion uslublar va strategiyalarni qo'llashga e'tibor qaratadi. Ushbu yondashuvda o'quvchilarning fikrlash jarayonlarini faollashtirish, mustaqillik va ijodiy faollikni rag'batlantirish, shuningdek, tanqidiy fikrlashni shakllantirishga alohida e'tibor beriladi.

Zamonaviy ijodiy pedagogika usublari orasida interdisciplinar yondashuvlar, loyiha va muammo yechishga yo'naltirilgan faoliyat, raqamli texnologiyalar va interaktiv o'qitish metodlaridan foydalanish kiradi. Maqsad faqat bilimlarni o'zlashtirishda emas, balki

o'quvchilarda mustaqil tahlil qilish, nostandart vaziyatlarni ijobiy hal qilish va turli hayotiy holatlarda ongli qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda hamdir.

Ushbu yondashuv, shuningdek, o'quvchilarning o'zini ifoda etishi va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi qulay ta'lim muhitini yaratishga ham alohida e'tibor beradi, shuningdek, o'quvchilarda tez o'zgarib borayotgan dunyoda muvaffaqiyatli moslashish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Adabiyotlar taxlili va metodologiya

Metod - bu ma'lum bir maqsadga erishish uchun yo'nalgan tizimlashtirilgan usul yoki harakat usulidir. Pedagogikada metodlar deb o'quv jarayonini tashkil etishning shunday usullarini aytadiki, ular ta'lim maqsadlariga erishishga va o'quvchilarda ma'lum bilimlar, ko'nikmalar va malakalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Agar metodlar haqida gapiradigan bo'lsak, ehtimol, bu pedagogika sohasidagi mutaxassislar (metodistlar) tomonidan ta'lim jarayonini yaxshilash uchun ishlab chiqilgan turli yondashuvlarni nazarda tutishimiz lozim. Ushbu fikrlar nazariyalar, tavsiyalar va amaliy metodlarni o'z ichiga olishi mumkin bo'lib, ular pedagogik yondashuv, ta'lim falsafasi va o'qitish maqsadlariga qarab farqlanadi. Masalan, bir metodist faol o'rganish va loyiha ishlari ahamiyatini ta'kidlashi mumkin, boshqasi esa an'anaviy o'qitish metodlarini, ya'ni nazariy tayyorgarlikka e'tibor qaratishni tavsiya qilishi mumkin.

Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy, Rossiya pedagogikasining asoschilaridan biri bo'lib, maktab ta'limining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan bir qator pedagogik usullarni ishlab chiqqan. Uning asarlarida tarbiya, o'qitish va bolalar shaxsiyatini rivojlantirishga oid g'oyalar aks etgan.

Natijalar

Ushinskiy ta'limni xalq pedagogikasi va xalq madaniyatiga yo'naltirilishi kerak deb hisoblagan. U milliy an'analarga va qadriyatlarga hurmatni shakllantirishning ahamiyatini ta'kidladi, bu esa bolalarda o'z madaniyati va vataniga faxr hissini uyg'otishga yordam berishi kerak deb hisoblaydi. U o'qitish jarayoni bolalarning haqiqiy hayoti va amaliy tajribasi bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak deb hisoblagan. Yuqoridagi fikrlar va shaxsiy kuzatishlardan kelib chiqib shuni aytishimiz mumkinki, ta'lim bolaga tushunarli va foydali bo'lishi, shuningdek, ularning kundalik hayotida qo'llaniladigan bilimlar bilan to'la bo'lishi kerak.

Ushinskiy bolalarda mustaqillik va tashabbuskorlikni rivojlantirish tarafdori edi. U o'qitish jarayoni bolalarning mustaqil fikrlash va harakat qilish qobiliyatini rivojlantirishga

yordam berishi, nafaqat bilimlarni mexanik ravishda o'zlashtirishga qaratilgan bo'lishi kerakligini ta'kidlagan.

Ushinskiy metodikasining eng muhim qismlaridan biri ma'naviy tarbiyaga e'tibor qaratish edi. U maktabning asosiy vazifasi faqat bolalarga bilim berish emas, balki ularda halollik, mehnatsevarlik, mas'uliyat kabi axloqiy fazilatlarini rivojlantirish ekanligini ta'kidlagan.

Ushinskiy o'qitishda vizual materiallar va misollardan foydalanishning ahamiyatini ta'kidladi. U bolalar uchun materialni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun misollar va illyustratsiyalarni ko'rish zarurligini hisoblagan, bu esa ma'lumotni yaxshiroq tushunishga va eslab qolishga yordam beradi. Olim o'z pedagogik nazariyasida o'quvchining ta'lim jarayonida faolligini samarali o'qitish uchun muhim shart deb hisoblagan. U bolalar faqat passiv tinglovchilar emas, balki o'qitish jarayonining faol ishtirokchilari bo'lishi kerakligini ta'kidlagan. U tarbiyani faqat o'qitish jarayoni sifatida emas, balki shaxsning barcha jihatlarini: aqliy, jismoniy, ma'naviy va emosional rivojlanishini o'z ichiga olgan butun bir jarayon deb ko'rgan.

Muhokama

Kritik fikrlashni rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim maqsadi hisoblanadi. Kritik fikrlash o'quvchilarga ma'lumotni tahlil qilish, mantiqiy fikr yuritish, savollar berish va asosli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Savollar berish usuli o'quvchilarga materialni tahlil qilishni va turli nuqtai nazarlarni baholashni o'rganishga yordam beradi. Muhimi, savollar faqat faktlar bo'lmasligi kerak, balki o'ylashga undashi lozim.

Darsida o'qituvchi o'qilgan matn bo'yicha quyidagi savollarni berishi mumkin:

- Sizningcha, muallif ushbu asar bilan nima demoqchi bo'lgan?

- Nega asosiy qahramon aynan shunday harakat qildi?

- Uning harakatlarining motivlari nima edi? Bunday savollar o'quvchilarni personajlarning harakatlarini, ularning motivatsiyasini va munosabatlarini tahlil qilishga undaydi.

Mavzuli muhokamalar va debatlar tashkil etish o'quvchilarga argumentatsiya qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga va boshqalarning nuqtai nazarini tinglash va tushunish qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Misol: Darsda «Ijtimoiy tarmoqlarning jamiyatga ta'siri» mavzusida debatlar o'tkazish mumkin. O'quvchilar ikki guruhga bo'linadi: biri ijtimoiy tarmoqlar jamiyatga zarar keltiradi degan nuqtai nazarni himoya qiladi, boshqasi esa ularning ijobiy ta'siri bor deb

hisoblaydi. Debatlar davomida ular argumentlar va kontrargumentlar shakllantirishni o'rganadilar.

Kritik fikrlashni rivojlantirish o'quvchilarda ma'lumotni mustaqil tahlil qilish, asosli qarorlar qabul qilish va ijodiy yondashuvni rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish uchun muhimdir. Turli usullardan, masalan, muhokamalar, fikrlarni tahlil qilish va loyihaviy faoliyatdan foydalanish o'quvchilarga materiallarni chuqurroq anglashga va muhokama qilinayotgan masalalarga shaxsiy pozitsiya shakllantirishga yordam beradi .

Rus tili darslari jarayonida xam ijodiy pedagogika o'ta muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv o'quvchilarning faolligini, mustaqil fikrlashini va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Tanqidiy fikrlash malakasini shakllantirish va rivojlantirishda foydalanish mumkin bo'lgan usullar va strategiyalar quyidagi kabi bo'lishi mumkin:

1. Tanqidiy savollar orqali faoliyat

O'qituvchining dars jarayonida o'quvchilarga tanqidiy savollar berishi ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu savollar:

Nega? - O'quvchidan biror voqeani yoki fikrni qanday tushuntirishni, izohlashini so'rashi mumkin.

Qanday qilib? - Voqealarni tahlil qilish yoki yechim topish uchun turli variantlarni ko'rib chiqish.

Agar... bo'lsa, nima bo'ladi? - Boshqa imkoniyatlarni muhokama qilish.

Bu savollar o'quvchining o'z fikrlarini tizimli ravishda ifodalashiga, sabab va natijalarni aniqlashga yordam beradi.

2. Problemalı vaziyatlar yaratish

O'quvchilarga turli qiyin vaziyatlar yoki masalalar taklif qilinishi , o'quvchilarning ularga yechim izlashiga undaydi. Bu jarayonda ular o'z qarorlarini tanqidiy baholashni o'rganadilar. Masalan, o'qituvchi darsda berilgan hikoyaning oxirini o'quvchilarga o'zlari taxmin qilishni yoki o'zgartirishni so'rashi mumkin.

3. Gruh bo`lib muhokama va bahslar olib borish.

O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lish va ma'lum bir mavzu bo'yicha munozara o'tkazishga undash. Bu nafaqat fikrni ifodalash, balki boshqa fikrlarni tinglash va o'z fikrini boshqalarga taqdim etish malakalarini ham rivojlantiradi. Muhokama jarayonida har bir o'quvchi o'z pozitsiyasini asoslab, tanqidiy yondashuvni shakllantiradi.

4. Ijodiy vazifalar

O'quvchilarga ijodiy vazifalar (masalan, hikoya yozish, reklamani yaratish, yoki tasviriy san'at asari haqida fikr yuritish) berish orqali ularning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish mumkin. Ijodiy vazifalar o'quvchilarni o'z fikrlarini erkin ifodalashga undaydi va yangi yondashuvlar izlashga imkon beradi.

5. Multimedia va interaktiv texnologiyalarni qo'llash

O'quvchilarga dars jarayonida turli xil multimedia resurslari (videolar, audio materiallar, interaktiv dasturni) taqdim etish, ularga o'z fikrlarini bildirishga, tanqidiy tahlil qilishga yordam beradi. Misol uchun, video material asosida o'quvchilarni muhokama ob'yektini yaqqolroq idrok qilish yoki ular asosida tanqidiy fikr bildirishni asosliroq bo'lishini ta'minlaydi.

6. Ijtimoiy tajriba almashish

O'quvchilarga o'zaro tajriba almashish va boshqa madaniyatlar bilan tanishish imkoniyatlarini yaratish. Bu o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va turli fikrlarni tanqidiy tahlil qilishga yordam beradi.

7. Refleksiya va o'z-o'zini baholash

O'quvchilarni o'z bilim va ko'nikmalarini tahlil qilishga undash. O'z-o'zini baholash orqali ular darsda olingan bilimlarni amalda qo'llash va ularga o'z fikrlarini asoslash malakalarini rivojlantiradilar. Har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish va unga moslashtirilgan tanqidiy fikrlash va ijodiy faoliyatni taqdim etish. Bu o'quvchining qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi va har biriga mos darajada fikrlash imkoniyatini yaratadi.

Rus tili darslarida ijodiy pedagogika va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun yuqorida keltirilgan metodlar va strategiyalar samarali hisoblanadi. Ular o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi, o'z pozitsiyasini ifodalashga va turli fikrlarni tahlil qilishga o'rgatadi.

Xulosa

Savollar berish usulini faol qo'llash o'quvchilarda tahliliy va kritik fikrlash yondashuvini rivojlantirishga yordam beradi. Bu materialni chuqur tushunishni rag'batlantiradi, shuningdek, mustaqil fikrlash va yechimlar izlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Mavzuli muhokamalar va debatlar o'quvchilarga argumentatsiya ko'nikmalarini o'zlashtirishga yordam beradi va turli nuqtai nazarlarni tushunishni o'rgatadi. Bu yangi g'oyalarga ochiqlik va muammolarni hal qilishda konstruktiv yondashuvni rivojlantirish uchun muhimdir.

«Case-study» usuli o'quvchilarga haqiqiy hayot vaziyatlari bilan ishlash imkonini beradi, bu esa o'rganilgan bilimlarni amaliy sharoitda qo'llash ko'nikmasini rivojlantiradi. Bu nafaqat ularning kritik fikrlashini yaxshilaydi, balki real vaziyatlarda ongli qarorlar qabul qilish qobiliyatini ham oshiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev, T. Sh. Pedagogika: nazariy asoslar va amaliy qo'llanma. - Toshkent: «O'qituvchi», 2015.
2. Shukurov, U. Sh. Faol o'qitish metodlari. - Toshkent: «Ma'naviyat», 2018.
3. Baxtin, M. M. Adabiyot va estetika muammolari. - Moskva: Iskustvo, 1975.
4. Ushinskiy, K. D. Inson tarbiya predmeti sifatida. - Moskva: Prosveshenie, 1957.
5. Герберт, Р. Критическое мышление: Как развивать умение мыслить логично и аргументировано. - Санкт-Петербург: Питер, 2015.
6. Федорова, Н. В. Современные методы педагогического анализа. - Москва: Издательство МГУ, 2019.
7. Иванова, И. П. «Творческая педагогика как основа развития учебного процесса». Научные исследования в образовании, 2019, №3, с. 45-51